

General-pukovnik
prof. RAJKO TANASKOVIĆ

Izbor oblika rata 1941 – veliko delo Josipa Broza Tita

Kada nakon četrdeset godina od početka narodnooslobodilačkog rata u Jugoslaviji pokušamo da koliko-toliko naučno osvetlimo i teorijski uopštimo najznačajnija vojno-politička i strategijska iskustva iz toga rata, naročito iz prve ratne godine, onda se kao tema broj jedan nameće pitanje oblika rata, *pored ciljeva rata kao polazne osnove za sva druga rešenja, pa i za oblik rata.*¹

Naravno, pobjeda ili poraz u ratu, što je potpuno važno i za narodnooslobodilački rat u Jugoslaviji, ne zavise samo od oblika rata. Jer, značajni parametri za uspeh ili neuspeh rata su i karakter rata, i ratna doktrina, i ekonomska snaga zemlje, političko stanje i raspoloženje naroda za borbu, itd. No, ja ovde govorim prvenstveno o obliku rata, a o ostalim faktorima samo u onoj meri koliko sam smatrao neophodnim.

Od završetka drugog svetskog rata prošlo je 35 godina. To je dug i kratak period, što samo po sebi govori o složenosti problema

¹ Može da se postavi pitanje, i to ne bez razloga, da li je narodnooslobodilački rat oblik narodnog rata posebnog tipa ili nešto drugo, recimo, vrsta rata, koji ima svoje oblike ispoljavanja. Takođe se može postaviti i pitanje da li je bilo koji rat oblik. Što se tih i takvih pitanja tiče — želim odmah da se izjasnim. Smatram, naime, da je narodnooslobodilački rat oblik rata isto toliko, ni manje ni više, koliko i svaki drugi rat. Inače, nazivi ratova su dosta uslovni i zavise, prvenstveno, od osnova sa kojih se polazi prilikom određivanja njihovih naziva. A što se narodnooslobodilačkog rata tiče — on je i oslobodilački rat i pravedan rat, i revolucionaran rat, itd. Kada se tome dodaju vojno-tehnološki aspekti i ratna doktrina, onda je sinteza — narodnooslobodilački rat. Međutim, za moja razmatranja suštinsko pitanje je sadržaj i originalnost narodnooslobodilačkog rata, jer, kao što je poznato, forma uvek zavisi od sadržine, što važi i za rat kao društvenu pojavu, odnosno i za narodnooslobodilački rat.

koje je za to vreme rešavala ili pokušavala da reši vojna nauka i teorija ratne veštine, posebno kad je reč o početnom periodu rata, što važi i za narodnooslobodilački rat. Zašto je to i dug i kratak period? Dug je, prvenstveno, zato što 40 godina nije, objektivno posmatrano, mali broj godina (nekada je — ne baš tako davno — to bio prosečan ljudski vek), a kratak zato što su se tokom tih godina dogodile takve kvalitativne promene u razvoju ljudskog društva, a posebno u razvoju nauke i tehnike — ratne pre svega — da teorija rata i oružane borbe teško može da prati sve te okolnosti, što je svakako objektivni limitirajući faktor za brže, dublje i svestranije analize narodnooslobodilačkog rata — posebno svega onoga što se dogodilo 1941. godine. Stoga smo prinuđeni da se znatno više bavimo istraživanjima relevantnih aspekata savremenog rata, da stvaramo savremenu teoriju rata i oružane borbe, s obzirom na to da se spremamo za budući rat. Međutim, kako svaka pojava, što će reći i rat, ima svoj nastanak i razvoj (mislim i na teoriju i na praksu rata kao društvene pojave), to ni savremena vojna teorija, i ne samo vojna, ne može imati neku veću upotrebnu vrednost ako se ne oslanja i na ratna iskustva ili, tačnije rečeo, na teoriju, koja predstavlja uopštavanje ratne prakse. Upravo zbog toga, teorijsko osvetljavanje značajnih događaja iz 1941. godine i uopštavanje te prakse ima prvorazredan značaj i za teoriju i za praksu eventualnog opštenrodnog odbrambenog rata, što posebno važi za izbor oblika rata i taktiku borbenih dejstava jedinica. Zašto ističem posebnost tih pitanja, zašto im pridajem toliki značaj i zašto smatram da je to imalo odlučujući uticaj (pored određivanja cilja rata) na našu sveukupnu pobeđu u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji? Odgovori na ta pitanja predmet su mojih razmatranja.

Pouke istorije

U istoriji ratova nije mali broj primera koji nam govore da je pogrešan izbor oblika rata bio jedan od odlučujućih faktora za poraz strane koja je u tom trenutku napravila grešku. Da ne idemo u daleku prošlost — mada je takvih slučajeva bilo i u starom i u srednjem veku — biće dovoljno, za ovu priliku, da se istaknu samo neki primeri iz skorije istorije ratova. Uzmimo, na primer, Napoleona i njegov pohod na Rusiju 1812. godine. Taj, inače, genijalni vojskovođa i majstor planiranja i izvođenja strategijskih manevara na ratištu (poznata je njegova deviza — *odvojeno se kretati, a uskupno tući*) napravio je grešku u izboru oblika rata protiv carske Ru-

sije. Naime, on je izabrao ofanzivni rat (za svakog osvajača je to i jedina alternativa, bar u početku), u čijoj osnovi je ležala koncepcija rešavajućih bitaka — jedne ili nekoliko — pomoću kojih je želeo da za relativno kratko vreme ostvari ciljeve rata. Dakle, Napoleon je u Rusiji tražio rešavajuću bitku, polazeći od pretpostavke da će mu Rusi u tom pogledu dati šansu, kao što su to činile, manje-više, druge evropske države, koje je Napoleon već bio pokorio. Međutim, dogodilo se nešto što je Napoleon prevideo. Umesto da je u svom pohodu naišao na koncentrisane ruske snage u velikim gradovima, što bi, s obzirom na tehničke, organizacione i manevarske sposobnosti, a i na borbeno iskustvo trupa i obučenost, za Napoleona bila velika strategijska prednost u odnosu na rusku vojsku, on je zatekao nešto što uopšte nije očekivao. O čemu se radi? Ruska vojska nije išla naruku Napoleonu, nije primenila strategiju odlučujuće bitke u vremenu i na prostoru gde je to Napoleon očekivao. Naprotiv, dok su se njegove trupe zamarale i iscrpljivale na velikom prostoru Rusije, udaljavale od svojih ekonomskih baza i ostajale sa sve manjim količinama municije i izvorima popune ljudstvom i materijalnim sredstvima, tražeći rešavajuću bitku — Rusi su radili drugačije. Naime, umesto ruskih trupa koncentrisanih u Moskvi, Napoleon je naišao na pustoš i grad u plamenu. Kao što je poznato, Kutuzov je prihvatio odlučujuću bitku u momentu kad je ona za Napoleona, bila najnepovoljnija, a za rusku vojsku obećavala pun uspeh. Jer, posle bitke kod Borodina, francuska ekspediciona armija nikada se više nije oporavila, a zvezda Napoleona počela je naglo da se gasi, dok se na Sv. Jeleni nije konačno ugasila. Dakle, ovde imamo eklatantan primer pogrešnog izbora oblika rata (Napoleon) i dobrog izbora (Kutuzov).

Ili, drugi primer. Pariska komuna je propala za šest dana najvećim delom zbog toga što su komunari izabrali defanzivan rat — rat na barikadama u gradu — protiv nadmoćnijeg protivnika, čija je snaga u toku borbi rasla, dok je istovremeno snaga komunara slabila.²

I dalje: Austrijanci su u napadu na Srbiju 1914. godine, pored pogrešne osnovne ideje ratnog plana (angažovanje glavnih snaga na

² Pariska komuna predstavlja, kao što je poznato, prvi oblik diktature proletarijata i javlja se kao logična posledica revolucije pariskog proletarijata od 18. marta do 28. maja 1871. godine. Ali, kada su versajske snage prešle 22. maja u opšti napad na komunare, oružane snage proletarijata pokušale su da se suprotstave napadaču borbom na barikadama, odnosno totalno defanzivnim oblikom rata, u kome su, pored herojskog otpora i uz ogromne žrtve, bili poraženi. Može, naravno, da se postavi pitanje da li je — prema današnjim načelima — to bio rat, ili samo otpor u jednom gradu. Međutim, po meni, to je za komunare bio rat u pravom smislu te reči.

tzv. drinskom pravcu), izabrali i pogrešan oblik rata, u čijoj je osnovi ležala ofanziva po svaku cenu, čak i kad za to nisu postojale nikakve realne i racionalne, ni stratezijske, ni operativne pretpostavke (pred kolubarsku bitku). To ih je stajalo poraza, sa dubokim negativnim implikacijama za sudbinu Austro-Ugarske Monarhije u celini. Nasuprot Austrijancima, srpska vrhovna komanda je izabrala pravilan oblik rata — odbrambeni rat, u čijoj je osnovi ležala u početku defanziva, a kasnije ofanziva i gonjenje neprijatelja.

Ili, uzmimo španski građanski rat 1937. godine. Ciljevi rata španske Republike bili su, kao što je poznato, pravilno određeni: odbrana Republike, njene slobode, nezavisnosti i pravde od fašističke najeze, koju je oličavao Franko i njegova falanga. No, uprkos tako postavljenim naprednim — progresivnim ciljevima rata, španska Republika izabrala je pogrešan oblik rata. Ona je u uslovima brojne, a naročito tehničke nadmoćnosti Frankove vojske — koju su obilato pomagale fašistička Italija i nacistička Nemačka — izabrala rat u čijoj su osnovi ležale frontalne borbe, dakle front, odbrana gradova i barikade, što je, pored ostalog, imalo bitnog uticaja na poraz španske Republike.³

Ili dalje: Hitler sa svojim saveznicima (osovina: Rim — Berlin — Tokio) postavlja kao cilj rata svetsku dominaciju Nemaca, dakle »više rase«, što je, samo po sebi, kao suluda ideja, moralo da propadne. Međutim, Hitler pravi kardinalnu grešku i u izboru oblika rata za ostvarenje ciljeva koje je postavio. Ta greška je evidentna, bez obzira što je putem munjevitog rata uspeo da okupira celu Evropu i da sa svojim armijama izbije na Volgu i stigne čak do Kavkaza. Munjeviti rat, u čijoj je osnovi ležala ofanziva po svaku cenu, u svim prilikama i na svim frontovima, dakle i u okolnostima koje su tražile primenu i drugih oblika rata, bila je kardinalna greška, što je, pored drugih uzroka, dovelo do potpunog kraha Hitlerove Nemačke i njegovih saveznika. Nasuprot Hitleru, sovjetsko rukovodstvo izabralo je pravilan oblik rata. Pobjeda je pripala Crvenoj armiji uprkos početnim neuspesima.

³ Taj rat je trajao od novembra 1936. do 28. marta 1939. godine, u kome su i jedna i druga ratujuća strana smatrale da će ishod borbe za Madrid biti odlučujući za ostvarenje ciljeva rata, bar onih koji su obe zaraćene strane sebi postavljale. Međutim, kad je Franko — posle duže opsade, uvideo da rešavajućom bitkom za Madrid ne može rešiti ishod rata u svoju korist, on menja prvobitni plan i stvara novi, u čijoj je osnovi bila ideja metodičkog osvajanja jednog po jednog dela republikanske teritorije. Kao odgovor na taj Frankov plan, oružane snage Republike se odlučuju za frontove, defanzivu i u osnovi odbrambenu taktiku. To se ispoljilo višemanje i u turelskoj operaciji, i u bitki za Levant, i u bitki na Ebru itd., što je dovelo, pored ostalog, do poraza španske republikanske vojske. Jer, 1. aprila 1939. godine Franko je objavio kraj rata i svoju pobjedu.

S tim u vezi poučan je primer rata između Nemačke i njenih saveznika protiv Kaljevine Jugoslavije 1941. godine. Jugoslavija je u tom ratu okupirana. Njena vojska je razbijena za desetak dana, dobrim delom i zbog pogrešno izabranog oblika rata, u kome je izrazito dominirala strategijska defanziva. A orijentisati se na defanzivu, u stvari na neku vrstu slabog i nerazvijenog pozicionog rata protiv nemačke armije — vojnotehnički najjače u to vreme, u svetu — značilo je unapred se pomiriti sa porazom. Ovdje nemam nameru da ulazim u sve druge okolnosti koje su dovele do sloma stare Jugoslavije.

A šta tek da se kaže za oblike otpora koje su okupirane zemlje Evrope pružale ili su pokušavale da pruže nemačkim i italijanskim okupatorskim snagama? Da li su te zemlje pronašle adekvatne oblike otpora okupatoru, zavisno od objektivnih uslova koji su postojali i specifičnih prilika u svakoj zemlji ponaosob? Odgovor na to pitanje nije lako dati, prvenstveno zbog toga što pravi odgovor može da se dobije tek posle svestrane analize svih relevantnih činilaca u svakoj zemlji ponaosob. Takva analiza, koliko je meni poznato, još uvek ne postoji, mada je posle rata, naročito šezdesetih godina, bilo fragmentarnih pokušaja utvrđivanja uzroka zbog kojih je otpor Hitleru u okupiranoj Evropi bio onakav kakav je bio.

Ovom prilikom pokušaću da ukažem na neke činjenice koje su direktno ili indirektno bile od uticaja na izbor oblika otpora u okupiranim zemljama Evrope, na činjenice koje, po meni, ne podležu ni proveru ni sumnji. Evo o čemu se radi. Neke okupirane zemlje Evrope u drugom svetskom ratu, kao na primer Francuska, Grčka, Poljska, Norveška i dr., organizovale su i više-manje uspešno davale otpor okupatoru, ali ni jedna nije uspela da organizuje rat sličan narodnooslobodilačkom ratu. To je uspela da organizuje i da do kraja sprovede Komunistička partija Jugoslavije sa drugom Titom na čelu. Postavlja se pitanje uslova u okupiranim zemljama Evrope za izbor oblika rata — oblika sličnog našem narodnooslobodilačkom ratu, pri čemu se moraju imati u vidu sve specifičnosti položaja i stanja u svakoj okupiranoj zemlji. O ovim uslovima i mogućnostima za otpor neprijatelju biće ovde reči.

Treba prvenstveno ukazati na neke relevantne uslove koji su bili ako ne isti, onda dosta slični u svim okupiranim zemljama, na uslove koji nisu bili nepovoljniji od uslova u našoj zemlji. Koji su to uslovi? Navešću samo neke od njih.

Prvo, u svim zemljama (ne računam one države koje su se priključile silama osovine, kao što su Bugarska, Mađarska, Rumunija)

nalazile su se okupatorske trupe i potpuno razvijen sistem okupacije. Pored snaga okupatora u svim zemljama, u većoj ili manjoj meri, bili su prisutni i domaći izdajnici, baš kao što je to bio slučaj i u Jugoslaviji. Postojao je, znači, konkretan neprijatelj, protiv kojeg je trebalo pronaći adekvatne oblike otpora.

Drugo, u svim zemljama široke narodne mase nisu prihvatile okupaciju i ropstvo. Mrzele su okupatora i bile spremne na otpor neprijatelju, pod uslovom da je postojala politička snaga i ličnost koja će organizovati otpor i povesti narod u borbu protiv okupatora.

Treće, u svim okupiranim zemljama postojao je, manje-više, jak radnički pokret — snažna radnička klasa — i razvijena napredna — demokratska — svest širokih narodnih masa, tako da je i to predstavljalo pozitivan momenat u opredeljivanju za efikasne oblike rata i uopšte otpora neprijatelju. Dakle, i u tom pogledu prilike u Jugoslaviji nisu bile ništa naročito pogodnije i povoljnije od drugih okupiranih zemalja. Prema nekim parametrima (relativno malobrojna radnička klasa i mnogonacionalna zemlja), Jugoslavija je bila čak u nepovoljnijem položaju od nekih drugih zemalja.

Četvrto, u svim okupiranim zemljama postojale su komunističke partije, slabije ili jače, i sve one su morale da deluju ilegalno. Jer, težište svoga udara okupatori su usmerili prvenstveno na komuniste, a i na druge progresivne snage, u čemu su im obilatu pomoć pružali domaći izdajnici. Dakle, ovde se ne postavlja pitanje da li su postojale komunističke partije, rukovodstva, odnosno subjektivne snage, već kakve su bile te partije i kakav je bio njihov odnos prema otporu okupatoru, što je usko povezano s pitanjem koje su i kakve ličnosti stajale na čelu najnaprednijih snaga društva u okupiranim zemljama. A zna se — to su bili, uglavnom, komunisti, mada su poznati i izuzeci (na primer general De Gol i dr). Ako se čine upoređenja između Komunističke partije Jugoslavije i drugih zemalja u vezi sa kvantitetom i kvalitetom, a i u vezi sa ličnostima koje su stajale na čelu komunističkih partija, onda su razlike evidentne. I bez posebnih istraživanja i analiza ova razlika je evidentna, jer je praksa drugog svetskog rata to ubedljivo pokazala i dokazala. Znači, u pitanju je subjektivni faktor — čovek — ljudi — demokratske snage, a ne objektivne okolnosti, koje bi bile nepremostiva teškoća pri izboru najsvrsishodnijeg oblika otpora ili rata u okupiranim zemljama Evrope.

Peto, iako se u inostranstvu dugo posle rata (a toga ima i danas) govorilo i pisalo da se uspeh našeg narodnooslobodilačkog rata može objasniti, prvenstveno, povoljnim geografsko-topografskim uslovima Jugoslavije (planine i šume), i balkanskim mentalitetom jugo-

slovenskog čoveka, činjenica je da u pogledu uslova zemljišta nismo bili ni u kakvoj posebnoj prednosti od drugih. Ako ostavimo po strani te nenaučne teze i apsurdne rezonance, po kojima se ratovati može samo u šumama i po brdima, ipak, treba reći da su i sve druge okupirane zemlje imale i širok prostor, i gradove, i sela, i reke. Neke su imale i više i većih brda i planina od Jugoslavije, a ni ravnice im nisu nedostajale, gde se takođe može ratovati, i to vrlo uspešno, što je naš narodnooslobodilački rat dokazao. Dakle, u pogledu ambijenta ne bi se moglo reći da je on predstavljao bitan limitirajući faktor za otpor agresoru, tj. za izbor adekvatnog oblika rata u okupiranim zemljama Evrope u drugom svetskom ratu. Moglo bi, sigurno, da se navede još uslova, ali i ovi koje sam izneo ubedljivo dokazuju neodrživost teze da objektivni uslovi nisu dopuštali da se borba protiv okupatora vodi drugačije nego što se vodila. A ta, po meni dosta opasna, u stvari, defetistička teza, ima i dan danas veliki broj pristalica u krugovima ne samo inostranih vojnih teoretičara, nego i nekih političara, što samo po sebi upućuje na zaključak da se istorija može i ponoviti.

Na osnovu svega do sad iznetog u vezi sa uslovima za otpor okupatoru, može se dati odgovor na pitanje: kako je Jugoslavija mogla organizovati i voditi opštenarodni oslobodilački rat protiv nacističke Nemačke i fašističke Italije, a druge zemlje nisu, ili nisu takav i takvog obima i intenziteta. Odgovor leži u sledećem. Sve zemlje su imale manje-više sve što je imala i Jugoslavija, ali ni jedna, osim Jugoslavije, nije imala Tita, koji je uspeo da stvori snažnu jedinstvenu Partiju — organizaciju, koja mu je omogućila da izabere i realizuje oblik rata prema stvarnoj stratezijskoj situaciji. Za razliku od svih drugih vođa koji su stajali na čelu nacionalnih komunističkih partija, Tito je jedini uspeo da dođe do spoznaje svih idejnih, političkih, društvenih, ekonomskih, diplomatskih i drugih delujućih faktora — da pronikne u pravu suštinu drugog svetskog rata i sagleda mogućnost revolucionarnog delovanja u njegovom kontekstu, te da zahvaljujući svom geniju pronađe pravi oblik rata, koji je narode i narodnosti Jugoslavije doveo do potpune pobeđe.

Titova ideja o narodnooslobodilačkom ratu kao obliku oslobodilačkog i revolucionarnog rata

Nameće se pitanje kada je Josip Broz Tito došao na ideju narodnooslobodilačkog rata kao obliku oslobodilačkog i revolucionarnog rata.

Stvar je, prvenstveno, istoričara da egzaktno utvrde kada je Tito, u kom momentu i na kom mestu formulisao narodnooslobodilački rat, kao najpogodniji oblik rata, koji treba da vode narodi i narodnosti Jugoslavije za svoje oslobođenje. O tome ću u ovom radu istaći neke svoje teze i razmišljanja. Ali, za ovu priliku i našu analizu mnogo važnije od utvrđivanja konkretnih istorijskih činjenica u vezi s postavljenim pitanjem jeste da vidimo koje je probleme i na koji način Tito morao da rešava, a i teškoće sa kojima se suočavao prilikom određivanja oblika rata protiv okupatora u Jugoslaviji. Treba reći, pre svega, da je Tito u vezi sa problemom izbora oblika rata i narodnog ustanka uopšte u Jugoslaviji morao da polazi od brojnih pretpostavki, i unutrašnjih i spoljašnjih, da ih dovede u logičnu vezu i da pri tom stvori koncepciju koja će ne samo u početnom periodu rata, već dugoročno, odgovarati krajnjem cilju koji je postavila Komunistička partija Jugoslavije s Titom na čelu za oružani ustanak, koji će dovesti do potpune pobede nad okupatorom. Teškoća je sigurno bilo mnogo. Evo zašto je ideja o izboru narodnooslobodilačkog rata kao oblika rata kod Tita postepeno sazrevala, dok je konačno nije definitivno utvrdio i formulisao. U teoriji, kao što je poznato, postoji više oblika rata koji se određuju u zavisnosti od osnova od kojih se polazi pri određivanju i utvrđivanju njihovih sadržaja i oblika. Tako, na primer, postoje u teoriji (izgrađenoj na praksi) pored drugih i ratovi sa nazivima: frontalni rat, partizanski rat, kombinovani rat, opštenarodni odbrambeni rat, pravedni rat, nepravedni rat, agresivni rat, odbrambeni rat, nuklearni rat itd.

Narodnooslobodilački rat je specifičan oblik rata za koji prilikom određivanja i opredeljenja Tito nije imao skoro nikakvog uzora u istoriji ratova, a treba reći da je on veoma dobro poznavao istoriju ratova. On je ratove proučavao veoma ozbiljno. U centru njegovih interesovanja bila je problematika oslobodilačkih i revolucionarnih ratova. Dakle, poznavao je i ratove, i velike bitke i velike vojskovode. Tito je to činio ne knjiški, ne šablonski, ne školski, već je proučavajući klasike i savremenike nastojao da što dublje uđe u suštinu rata kao društvene pojave, zapravo da u kontekstu razvoja ljudskog društva pronade prave odgovore za rat, kao izvedenu pojavu iz razvoja ljudskog društva. Dalje, i pored toga što nije imao nikakvih uzora koji bi ga doveli do toga da sa opredeli za narodnooslobodilački rat, Tito je iz svih ratova, naročito oslobodilačkih i revolucionarnih koji su u istoriji vođeni, izvlačio one postulate i one segmente koji bi mogli, odnosno koji su mogli da budu od koristi u primeni na uslove okupirane Jugoslavije 1941. godine, koji su u tom momentu vladali, odnosno bili od značaja za našu zemlju.

Poznata je stvar, a to može potpuno da se primeni i kad je u pitanju određivanje oblika rata, da je Tito posedovao veliki smisao i sposobnost za sintezu. Upravo ta njegova sposobnost, pored brojnih drugih, dovela je do toga da je on mogao da odbaci sve ono što u ranijim ratovima ne bi moglo da nađe primenu u našim uslovima, a na drugoj strani da iskoristi sve pozitivne elemente iz ratova vođenih ranije, u drugim zemljama, od drugih naroda, što je moglo da bude od koristi za narodnooslobodilački rat ne samo 1941. godine, nego za ceo period do završetka rata — 1945. godine. U tome se zapravo ogleda, pored ostalog, i genijalnost i vizionarstvo druga Tita, što je mogao i uspeo da pronikne u sve tajne konkretne situacije u drugom svetskom ratu u kome se našla Jugoslavija i da na bazi spoznaje realnih pretpostavki dođe do rešenja koje je najbolje odgovaralo ne samo vojno-političkoj situaciji na jugoslovenskom prostoru, nego i geografsko-topografskim karakteristikama našeg ratišta. Na izbor oblika rata uticali su i međunacionalni odnosi koji su tada vladali u Jugoslaviji kao mnogonacionalnoj zemlji i mnoštvo drugih pitanja relevantnih za izbor oblika rata.

I dalje, još jedna okolnost koja je predstavljala, verovatno, dosta ozbiljnu teškoću u definitivnom opredeljenju za narodnooslobodilački rat jeste objektivna situacija koja je postojala u pogledu vojnostrategijske i teorijske indoktrinacije kadrova. Naime, poznato je da je jugoslovenska vojna škola, a to se odražavalo i na pripremu vojnika za rat i u pogledu školovanja kadrova, bila izgrađena na platformi jedne dosta primitivne i nesavremene koncepcije rata, koncepcije u čijoj je osnovi ležala uglavnom defanziva, sa svim negativnim implikacijama koje iz jedne defanzive proizilaze i na proces vođenja rata i na njegov završetak. Bivša jugoslovenska vojska izgradila je strategiju i teoriju rata na bazi francuske škole mišljenja, uglavnom ratne doktrine iz prvog svetskog rata, koja je, kao što je poznato, takođe bila defanzivna. I naravno, kad su naši ljudi imali takvu školu, onda nije bilo ni lako, ni jednostavno prihvatiti oblik rata koji je praktično kod nas u Jugoslaviji bio nepoznat, ili malo poznat samo manjem broju ljudi (španskim borcima donekle). Jer, pokazalo se i u praksi realizacije koncepcije narodnooslobodilačkog rata da je u pojedinim krajevima naše zemlje bilo dosta teškoća da se ideja jednog novog rata, novog tipa rata, i praktično primeni. Trebalo je, naime, da prođe duži period pa da naša ratna praksa poprими sve one kvalitete koje je Tito pretpostavio kada se opredeljivao za narodnooslobodilački rat, kao oblik rata. Ovde se ne radi, a mislim da je to značajno istaći, o ratu koji bi bio jednostavan i lak za vođenje. Naprotiv, naš narodnooslobodilački rat po

metodama vođenja i oblicima svog vojnog ispoljavanja (uslovno upotrebljavam reč »vojnog«) bio je izuzetno složen. *Složen prvenstveno zbog toga što se u njemu nije isključivala ni jedna do tada poznata forma borbenih dejstava, ni jedna taktika, pa ni strategija, kao što se, takođe, nije glorifikovao ni jedan postupak, ni jedan način borbe koji bi sam po sebi bio odlučujući, odnosno rešavajući za ishod rata u celini.*

No, da se malo vratim na teškoće praktične realizacije narodno-oslobodilačkog rata i to prvenstveno zbog činjenice što je čitava jugoslovenska vojna škola izučavala drugi oblik rata. Poznato je, naime, da je — i pored čestih upozorenja, usmenih i u vidu pismenih uputstava, instrukcija i direktiva druga Tita da se naše snage ne izlažu udaru nadmoćnijeg neprijatelja, da ne vode frontalne borbe *kad god to nije neophodno i da izbegavaju frontove*, — u praksi bilo i frontalnih borbi više, možda, *nego što je to konkretna situacija zahtevala*. Tako, na primer, postojao je front (ovde se radi o 1941. godini) na Rudniku, front kod Kraljeva, zatim Kadinjača (gde se vodila frontalna borba, iako se ne može reći da je to bio neki veliki front), front na Sinjajevini, u Beloj krajini u Sloveniji, front na reci Uvcu, a i u drugim krajevima naše zemlje. Dakle, i pored upozorenja druga Tita da se takve forme borbe izbegavaju, mi smo ih, baš zato što smo prethodno izučavali jedan rat koji se uglavnom zasnivao na onim postulatima na kojima narodnooslobodilački rat nije smeo da se zasniva, ipak primenjivali. Trebalo je, znači, da prođe relativno dugo vremena pa da se odrekemo fronta i frontalnih borbi, osim u situacijama kada je to bilo neizbežno, pa samim tim i opravdano. A negde su nam frontalne borbe — sudare — nametnuli okupatori i drugi ratni uslovi i okolnosti.

Dakle, kada danas govorimo o Titu, o toj krupnoj figuri našeg rata i revolucije, kada govorimo o značaju izbora oblika rata i kad govorimo o prelomnim momentima u našem ratu i revoluciji, *posebno o 1941. godini, koja je isto tako na svojevrsan način bila prelomna*, onda moramo biti krajnje objektivni, i svaku iole značajnu tezu naučno fundirati. A kad je o ulozi druga Tita reč, već sada se može, na bazi iskustava i svega što se u našem ratu događalo, *konstatovati da je Tito bio nezamenljiva ličnost u našem ratu i revoluciji i veliko je pitanje kako bi se mnoge stvari u vezi sa izborom oblika rata i njegovom realizacijom odvijale da nismo na čelu Komunističke partije Jugoslavije i kao vrhovnog komandanta imali Josipa Broza Tita.*

A sad još nešto o mogućim dilemama koje su postojale pri određivanju sadržaja i oblika rata 1941. godine, dakle, o dilemama koje

su mogle da postoje i u razmišljanjima druga Tita o tome na šta da se opredeli. On je, na primer, mogao da se odluči i za partizanski oblik rata, za partizanski rat, tipa recimo, španske gerile. Međutim, on to nije učinio. On to nije učinio polazeći upravo od premisa o kojima sam već govorio, iako danas možemo sa sigurnošću da utvrdimo da je narodnooslobodilački rat imao dosta primesa partizanskog rata, ali partizanskog rata *u mnogo složenijoj, odnosno savremenijoj verziji nego što je to bio slučaj sa španskom gerilom* i sa nekim drugim partizanskim dejstvima koja su se u pojedinim zemljama na ovaj ili onaj način odvijala u okupiranoj Evropi. Jer, naš partizanski način ratovanja koji smo primenili 1941. godine, pa i kasnije, ne može se poistovećivati ni u pojmovnom ni u terminološkom smislu sa partizanskim (geriliskim) ratom kakav smo poznavali iz prošlosti. Naš narodnooslobodilački rat je predstavljao potpuno nov kvalitet, pored ostalog, i zbog toga što je evoluirao od nižih ka višim formama vođenja oružane borbe, znači, od najsitnijih partizanskih akcija koje su izvodile male grupe, čete, bataljoni i odredi, čak i pojedinci, pa sve do primene, u određenim prilikama i situacijama, frontalnih borbi, što je naročito došlo do izražaja u završnom periodu rata.

Zatim, narodnooslobodilački rat je vođen tako što se borbene akcije i operacije nisu preduzimale samo sa oslobođene teritorije kao operativne osnovice, već je taj rat vođen naročito 1941. godine, na najširem prostoru našeg ratišta, dakle, i na onom koji je bio okupiran od strane neprijatelja, i to u uslovima brojno i tehnički nadmoćnijeg neprijatelja. Naš narodnooslobodilački rat 1941. godine, a u znatnoj meri i u kasnijem periodu, ispoljavao se dominantno u ofanzivnom vidu. Drugim rečima, napad i ofanziva bili su osnovni vid borbenih dejstava a u skladu sa tim primenjivane su metode vođenja borbenih dejstava kao što su: najšira primena manevra, iznenadni napadi, prepadi, zasede, sabotaže, i svi drugi oblici dejstava jedinica i otpora naroda u okupiranim gradovima i selima. Napadna dejstva bila su sračunata na to da se neprijatelju nanese što veći gubici u živoj sili i materijalnim sredstvima, da se poremeti njegovo snabdevanje, da mu se otežaju pokreti na komunikacijama, naruši sistem veza i komandovanja, nesmetano korišćenje aerodroma ili baza, ekonomskih izvora, itd. Odbrambena dejstva su izvedena privremeno i planski. U izuzetnim situacijama ona su bila čak i odsudna, kao što je to bio slučaj u četvrtoj ofanzivi, u bici za ranjenike, i u nekim drugim prilikama. To je bilo jasno doktrinarno opredeljenje a i u praksi se pretežno tako postupalo, mada je u praksi bilo i izvesnih odstupanja od tog načelnog stava kada je reč

o odbrambenim dejstvima (odstupanja u tom smislu da su izvođena i na mestu i u vreme kad to nije odgovaralo situaciji). Sve to iznosim zato što je dozvoljena pretpostavka da se Tito mogao opredeliti i za »čist« partizanski rat, sa karakteristikama koje sam izneo i koje su došle, manje-više, do izražaja, i u narodnooslobodilačkom ratu. Ipak, Tito se nije opredelio za partizanski rat, već za narodnooslobodilački rat. Jer, narodnooslobodilački rat je predstavljao sveopšti, maksimalni i organizovani otpor naroda agresoru, primenom svih oblika borbenih dejstava i drugih aktivnosti na celoj teritoriji zemlje, i to sa najsvrsishodnijim angažovanjem ljudskog i materijalnog potencijala, uz umešno korišćenje prirodnog ambijenta i racionalno korišćenje svih snaga i potencijala za oslobođenje zemlje od okupatora. Kako će o nekim karakteristikama narodnooslobodilačkog rata biti još govora, potrebno je reći nešto o alternativama koje su mogle postojati pri određivanju oblika rata 1941. godine.

Tito je, pored ostalog, odbacio kao dominantan oblik borbe na barikadama u gradovima i prihvatio ustanak na najširem jugoslovenskom prostoru, sa čvrstom orijentacijom na oružanu borbu van gradskih, odnosno naseljenih područja. Ovim, naravno, neću da kažem da je Tito isključivao potrebu borbe i u gradovima i većim naseljenim mestima, jer to ne samo što ne bi odgovaralo istorijskoj stvarnosti, nego bi uz to bilo i nenaučno stanovište. Tito je upravo insistirao na tome da borba poprimi najšire dimenzije i da obuhvati sve prostore, uključivši gradove i naseljena mesta, uz primenu odgovarajuće taktike izvođenja borbenih dejstava, naročito kad su gradovi i veća naseljena mesta u pitanju.

Tito je mogao da se odluči i za oblik rata u kome bi njegovu osnovu predstavljala gerilska dejstva, dejstva manjih snaga na pojedinim prostorima, pre svega u gradovima. Dakle, mogao je i u pogledu kvantiteta i kvaliteta da se odluči na oblik otpora neprijatelju, koji bi bio, odnosno, u konkretnom slučaju, poslužio samo kao pomoćna forma, gde bi se prvenstveno vodilo računa o tome da se tim putem pruži i olakša dejstvo saveznika na glavnim frontovima drugog svetskog rata. Ali, zbog uskosti i neadekvatnosti takve forme rata ciljevima kojima smo stremili i, može se slobodno reći, štetnosti takvog oblika rata u kontekstu ondašnjeg odnosa društvenih snaga unutar zemlje i odnosa saveznika međusobno i njihovog odnosa prema našoj borbi, Tito ga je isključio i opredelio se za sveobuhvatan — opštenarodni rat, u čijoj osnovi je ležalo angažovanje najširih narodnih masa u borbi protiv okupatora, i to na celom jugoslovenskom ratištu, sa tendencijom da se i u kvantitativnom i u kvaliteta-

tivnom smislu taj i takav rat razvija, jača i učvršćuje, što se i dogodilo.

Tito je, dakle, išao na rat, a ne na pokret otpora, pored ostalog, i zbog toga što je rat na jugoslovenskom prostoru bio jedan od značajnih i uticajnih faktora u naporima Antihitlerovske koalicije ne samo u kasnijim periodima rata, nego i 1941. godine, s obzirom na to da je to bila godina u kojoj su narodi i narodnosti Jugoslavije, pod rukovodstvom druga Tita, povelili narodnooslobodilački rat — rat bez presedana u drugom svetskom ratu, pa i u istoriji ratova uopšte. Da jedan mali narod, koji nema vojsku, koji je lišen naoružanja i opreme, krene u sveopšti narodni ustanak protiv tada jedne od najjačih vojnih mašinerija Evrope kakva je bila Hitlerova Nemačka Musolinijeva Italija i njihovi saveznici, istorija nije zabeležila.

Tito je mogao da se opredeli i za takozvane skromnije oblike rata i da čeka pogodan trenutak, pogodan u smislu razvoja događaja na glavnim evropskim ratištima, pa da tek onda preduzme krupnije poteze na planu razvoja oružanih snaga ustanka i na planu preduzimanja krupnijih operacija. Kakve bi bile posledice takvog opredeljenja — može samo da se pretpostavlja. A praviti pretpostavke nije nimalo zahvalan posao. Realna je, međutim, pretpostavka da bi saveznici drugačije rezonovali o našoj borbi i drukčije postupali prema nama da je Jugoslavija bila za njih, u toku rata, običan periferni saveznik, koji bi pomoćnim snagama nešto radio, nešto učinio. Ipak, oni su ti koji su sebi dali pravo da odlučuju o sudbini Jugoslavije još u toku rata, pa prema tome i o njenoj sudbini posle rata. I pored toga što smo mi svoju zemlju sami oslobodili, zahvaljujući, osim ostalog, i pravilnom izboru oblika rata, bilo je i u toku rata, a i posle njega, raznih kombinacija o interesnim sferama u Jugoslaviji. A šta bi se tek dogodilo da je drug Tito, pojednostavljeno govoreći, prišao problemu određivanja i političkih i vojnih ciljeva, dimenzija i sadržaja našeg rata i revolucije, na drugi način, kao što su to, uostalom, činili drugi. Verovatno danas ne bismo imali ono do čega nam je toliko stalo — sopstveni put razvoja i nezavisnu poziciju u međunarodnim odnosima.

Bitne karakteristike našeg narodnooslobodilačkog rata

Šta je to što naš narodnooslobodilački rat čin kvalitativno novom društvenom pojavom i u čemu se, zapravo, sastoji njegove karakteristike, u čemu su se one konkretno ispoljavale za razliku od ka-

rakteristika drugih oblika rata, zbog čega i smatramo da je naš narodnooslobodilački rat novost i u praksi i u teoriji ratova.

Pre svega, oblik rata kao što je narodnooslobodilački rat implicira organizovan oružani, i ne samo oružani, otpor agresoru od prvog dana okupacije Jugoslavije, i to na celokupnom jugoslovenskom prostoru. To je samo po sebi određivalo i njegove prostorne dimenzije, znači kvantitet a njegov sadržaj je odredio kvalitativna svojstva. Tako kvantitativno određenje implicira totalnost narodnooslobodilačkog rata kao društvene i vojne pojave u tesnoj dijalektičkoj vezi s tim je i pitanje kvaliteta. Drugim rečima, narodnooslobodilački rat 1941. podrazumevao je uključivanje u oružanu borbu, ili u druge oblike otpora okupatoru svih progresivnih i naprednih snaga jugoslovenskih naroda i narodnosti, bez obzira na njihovu klasnu, nacionalnu, pa i političku pripadnost. Znači, ne jedna uska baza, ne samo Komunistička partija i njeni simpatizeri, ne samo SKOJ, ne samo radnička klasa, nego učestvovanje u toj borbi celokupnog stanovništva naše zemlje. To nije bila samo parola, neka verbalna knjiška teza, već praksa i život. Na toj koncepciji, mi smo u praksi uspeali da na čitavom jugoslovenskom prostoru angažujemo sve napredne demokratske i progresivne snage zemlje u borbi protiv okupatora. To je bio ogroman uspeh, uspeh druga Tita u određivanju načina ispoljavanja i organizacije narodnooslobodilačkog rata 1941. godine. Za potvrdu ove teze postoje brojni primeri. Međutim, ovom prilikom želim samo da istaknem primer Slovenije, gde je na platformi Oslobođilne fronte, Komunistička partija Slovenije uspela da na najširoj društvenoj osnovi organizuje narodnooslobodilački rat i da praktično, osim izrazitih izdajnika, sve snage Slovenije, angažuje u toj borbi. Tu je do tako visokog stepena i na tako organizovan način bio uključen narod u narodnooslobodilački rat da je u nekim krajevima Slovenije, kao što je, recimo, Primorska, Gorenjska, itd., sve od deteta do starca, bilo angažovano, na ovaj ili onaj način, u narodnooslobodilačkoj borbi.

Tito je, takođe, potpuno odbacio tezu po kojoj se narodnooslobodilački rat može uspešno voditi samo u određenim sredinama geografskog prostora, kao što su: brda, planine, šume, nenaseljeni regioni i tome slično. Umesto toga Tito je insitirao da se na svakom prostoru, bez obzira na njegov reljef, geografske i demografske karakteristike, može i mora voditi borba protiv okupatora. Naša praksa je pokazala da je to bila jedina ispravna teza, jedini ispravan stav, koji je Tito s tim u vezi zauzeo. Ovim, naravno, ni u kom slučaju ne želim da kažem da je Tito osporavao određene taktičke prednosti pojedinih regiona u brdsko-planinskim predelima. Ali, to nije

isključivalo borbu, i to uspešnu borbu u svakom ambijentu jugoslovenskog ratišta. To je bila krupna doktrinarna postavka druga Tita, jer u protivnom, mi bismo, da smo se orijentisali samo na brda, planine i šume, išli naruku okupatoru, koji bi u tom slučaju uspešno koristio sve naše ekonomske i druge resurse. Njemu bi na raspolaganju bile komunikacije, putne i željezničke, aerodromi i dr., a sve to nalazilo se pretežno u ravnicama. Okupatoru bi i ekonomski odgovaralo da mi napustimo prostore koji su, pored ostalog, i žitorodni i da nas natera u planine i brda, da se tu iscrpljujemo, da gladujemo, bez ikakve mogućnosti, ili sa vrlo malim mogućnostima, da dalje, razvijamo i širimo narodnooslobodilačku borbu.

Dalje, potrebno je još jednom istaći stav, orijentaciju i oslonac na sopstvene snage, dakle, čvrst stav druga Tita još na početku rata. A to je 1941. godine, a i kasnije (u nedostatku i naoružanja i druge opreme, i municije, pa čak jedno vreme i hrane), značilo da mi sve to moramo otimati od neprijatelja, što smo i činili. Neprijateljevi magacini, skladišta, njegove baze — to su bili osnovni izvori snabdevanja Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. Oslonac na sopstvene snage je jedan od doktrinarnih stavova, kapitalnog da ne kažem i presudnog značaja za uspeh narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije. Taj doktrinarni stav, koji je Tito postavio još 1941. godine, ni u čemu ni danas nije izgubio na svojoj aktuelnosti. U tom kontekstu treba gledati i razumeti genijalnost Titovih doktrinarnih stavova i strategijskih poteza u narodnooslobodilačkom ratu.

I u pogledu kadrova orijentacija druga Tita 1941. i kasnijih godina bila je u istom duhu. Naime, poznata je stvar da kadrova sa određenim vojnostručnim obrazovanjem 1941. godine nismo imali, budući da je najveći broj oficira i podoficira bivše jugoslovenske vojske odveden u zarobljeništvo, deo se pasivizirao, izvestan broj je pristupio četničkim formacijama (otišao znači direktno u izdaju), a samo relativno mali broj vojnostručnih kadrova, uglavnom mlađih, stupio je u redove Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda. A sasvim je sigurno, hteo to neko da prizna ili ne, da je bez stručnih kadrova u pogledu vojnog obrazovanja, teško voditi rat i izvoditi borbena dejstva. Naravno, bilo je bitno i bitno će biti i ubuduće da kadrovi koji vode revolucionarni rat, kao što je bio narodnooslobodilački rat, budu svesni ciljeva rata za koje se bore, da to budu svesni ljudi, odani svojoj zemlji i svome narodu. Uz to, ne samo da je dobro, nego je i neophodno, da ti ljudi poseduju određena stručna znanja. Jer, vojna nauka je — nauka i sve ono što je iz nje izvedeno treba da obavljaaju ljudi koji su za to stručni. Takvih

ljudi 1941. godine nismo mnogo imali, ali je Tito i tu bio i veliki vizionar i veliki realista. On nije zahtevao nešto što ne može ni sa koje strane dobiti, nego je i tu postavio doktrinarni stav, čija je suština da se i u tom pogledu moramo oslanjati na ono što imamo, znači na partijske kadrove, na kadrove odane Partiji i revoluciji, i da kroz borbu moramo osposobljavati te ljude da mogu kvalitetno i kvalifikovano, i sa vojnostručnog aspekta, izvršavati svoje zadatke. I u tome smo uspjeli. Doduše, to nas je mnogo koštalo, ali se cena isplatila jer smo od običnih ljudi, od pripadnika raznovrsnih profesija — od zemljoradnika pa do akademskih građana, uspjeli da izgradimo snažne ličnosti, ličnosti koje su mogle i na polju taktike, operatike i strategije, u pogledu organizacije i svega drugog što pripada vojnoj nauci, da se ravnopravno nose i da budu čak bolji od školovanih i unapred pripremljenih oficira okupatorske vojske.

Da je drug Tito pridavao izvanredan značaj vojnom osposobljavanju kadrova našeg rata i revolucije, pokazuje i činjenica da je upravo on inicirao i doneo odluku da se još u prvoj godini rata stvore odgovarajući kursevi, na kojima je starešinski kadar novoformiranih partizanskih jedinica dobijao osnovna vojna znanja. Kao što je poznato, 1942. godine formirana je oficirska škola Vrhovnog štaba. To pokazuje, s jedne strane, da je Tito bio veliki realista kada je računao sa onim što ima, što postoji kod nas, sa ljudima koji su tu, koji su spremni da se bore, čija je patriotska svest na visokom nivou. S druge strane, Tito je uočio da to nije dovoljno, iako je najvažnije, već da te mlade ljude treba školovati i od njih stvarati i dobre vojne stručnjake. To je ne samo krupna doktrinarna postavka 1941. godine, već i stav od kapitalnog značaja za budućnost.

Već sam govorio o bitnim karakteristikama narodnooslobodilačkog rata u Jugoslaviji. Ali, potvrebno je da se, na kraju, kaže još nešto o tim karakteristikama, o tome kako su se one manifestovale. Naime, mi smo 1941. godine, uglavnom u celoj zemlji, počeli stvarati naoružane formacije većeg ili manjeg sastava. Pretežno su to bili partizanski odredi, a u pojedinim krajevima bilo je i samostalnih četa i bataljona. Odredi su bili različitog sastava, ali opšta karakteristika te godine, kad je reč o oružanoj sili ustanka i revolucije, sastojala se u tome da se nije nigde išlo na rešenja koja bi bila odraz stihije, iako je i stihije bilo u nekim krajevima, na početku rata. Naime, odmah posle vojno-političkog savetovanja u Stolicama, a u nekim krajevima i ranije, oružane snage ustanka poprimile su karakter organizovanosti na principima (za te uslove) savremene vojne organizacije i tehnologije. Sve se kretalo u pravcu daljeg evoluiranja oružanih snaga narodnooslobodilačkog rata i organizaciono i u

pogledu taktike. To je, dakle, bila opšta orijentacija, konkretan odraz stanja na jugoslovenskom ratištu 1941. godine, pri čemu su se do kraja uvažavale sve specifičnosti pojedinih sredina. U kom smislu uvažavale? Na primer, ako na jednom prostoru objektivno nisu postojali uslovi da se odmah stvore čvršće vojne formacije, onda je sve to moglo da se rešava za jedno izvesno vreme i putem pojedinih udarnih grupa, jurišnih desetina i slično. Važno je bilo, na jednoj strani, bez obzira na forme i metode, angažovati i organizovati ljude za oružanu borbu protiv neprijatelja na najširem jugoslovenskom prostoru, a na drugoj strani — voditi kurs ka stvaranju jedinica takve organizacijske strukture i formacije i izgraditi sistem rukovođenja i komandovanja koji će najviše odgovarati potrebama borbe u uslovima našeg ratišta i ponašanju okupatora u našoj zemlji. Prema tome, trebalo je stvarati takvu organizaciju i jedinice koje su se mogle uspešno suprotstaviti dobro obučenom, besprekorno organizovanom i hrabrom neprijatelju, kao što je bio nemački vojnik. Tu nije bilo protivurečnosti, niti kolizije, kao što bi to, na prvi pogled, moglo da izgleda.

※

Iz izloženog logično sledi najopštiji zaključak da se narodnooslobodilački rat, kao oblik rata, ne može posmatrati kao usko vojno-stručno pitanje, već je to istovremeno i društveno-političko pitanje od najvećeg značaja za pobedu socijalističke revolucije u Jugoslaviji. Ali, pitanje izbora oblika rata, u našem slučaju narodnooslobodilačkog rata, jeste i krupno strategijsko pitanje. Danas, na prvi pogled, može da izgleda kao da je Titovo opredeljenje za narodnooslobodilački rat, kao oblik rata, bilo lako, jednostavno i logično za prilike koje su vladale 1941. godine u Jugoslaviji. Možemo se, svakako, složiti s tvrdnjom da je to bilo logično opredeljenje, ali ne i da je bilo jednostavno i lako. U stvari, bio je to težak, složen i delikatan posao, koji je Tito uspešno obavio. Da bi došao do izbora adekvatnog oblika rata, do narodnooslobodilačkog rata, Tito je morao da rešava mnoštvo problema.

Po svom osnovnom sadržaju i po metodama vođenja i oblicima ispoljavanja, narodnooslobodilački rat se bitno razlikuje od svih do tada poznatih ratova, pa i od partizanskog rata. A kad je o partizanskom ratu reč (čiji se naziv ponekad pogrešno upotrebljava kao sinonim za narodnooslobodilački rat), moram da napomenem da je naš narodnooslobodilački rat imao u sebi dosta elemenata sličnih

ili identičnih sa partizanskim ratom, naročito u prvim godinama rata (organizacija oružane sile, taktika, pozadina, stvaranje kadrova, komandovanje i sl.). No, nepobitna je činjenica da je narodnooslobodilački rat, kao oblik rata u svojoj suštini jedno, a partizanski rat drugo.

Narodnooslobodilački rat, kao oblik rata, koji je Tito kreirao i dosledno sprovodio, imao je i u svom idejno-političkom i u vojnom sadržaju i oblicima ispoljavanja tog sadržaja kvalitete koje mi danas lakše uočavamo, lakše opravdavamo, stručno više ili manje uspešno interpretiramo. Ali, 1941. godine to je bilo izuzetno teško i sagledati, i shvatiti, i prihvatiti. To je uspeo da sagleda i reši Josip Broz Tito. I u tome je, pored ostalog, njegova veličina i veličina našeg rata i revolucije, a i originalnost toga rata, čime je Tito dao velik doprinos vojnoj nauci i teoriji ratne veštine. Konačno, iskustva iz našeg narodnooslobodilačkog rata ugrađena su u koncepciju opštenarodnog odbrambenog rata, za koju je drug Tito svojevremeno rekao da predstavlja, u stvari, razradu, nastavak koncepcije narodnooslobodilačkog rata koji smo počeli 1941, a uspešno završili 1945. godine.